

СОВЕТУВАЊЕ ОКОЛУ НЕКОИ ПРОБЛЕМИ ЗА СОБИРАЊЕ И ОБРАБОТУВАЊЕ НА ИСТОРИСКА ГРАЃА ОД НОБ

По иницијатива на Сојузниот одбор на Сојузот на боречките организации од Народноослободителната војна на Југославија, а во соработка со републичките одбори на Сојузот на боречките организации, на 23. и 24. XII. 1968 година во Белград се одржа советување посветено за некои проблеми од собирањето и обработката на историската граѓа од НОБ.

Советувањето работеше во пленум и секции. Од вкупно поднесените 30 реферати и кореферати, седум беа прочитани на пленумот и тоа:

Душан Пленча — О неким проблемима сакупуња и обраде историске граѓе из НОБ; Петар Морача — О садашњим проблемима историске граѓе о НОБ и улози разних фактора и њиховом решавању; д-р Бранко Петровиќ — О потреби и путевима повезивања друштвених наука у изучавању Народноослободилачке борбе и Револуције 1941—1945; Фрањо Биљан — Архивска граѓа о НОБ у светлости савезних и републичких закона; д-р Душан Недељковиќ — Друштвено-историски, морални и васпитни фактори НОР-а и Револуције; Даница Абрамовиќ — О архивској граѓи у музејима Револуције; Жика Тадиќ — О хроникама и сећањима учесника Револуције.

Откако се прочитаа рефератите на пленумот, првиот ден плоадне и вториот ден претплоадне, работата на советувањето продолжи во три секции.

Во првата секција беа поднесени следниве реферати:

д-р Тоне Ференц — О сакупуњау граѓе и архивским проблемима у Словенији; Здравко Антониќ — Неки проблеми истраживачког рада на историји НОБ-а и Револуцији у Босни и Херцеговини; Вахиле Хоџа — Стање архивске граѓе из НОП и борбе на Косову и Метохији; Средоје Лалиќ — Прикупљање и обрада архивске граѓе из НОБ и архиви; Петар Мишковиќ — Осврт на проблеме извора за историју Ослободилачког рата и Револуције у Босни и Херцеговини; Галена Куцуловска — Собирање и обработка на музејската документација; Ѓорѓе Момчиловиќ — Неки проблеми архивске граѓе ЦК КПЈ из периода НОР-а; Драгомир Мисравиќ — Резултати и искуства Војноисториског института на прикупљању, чувању, сређивању и коришћењу архивске граѓе о НОР-у 1941—1945; Милко Штофла — О материјално техничким питањима и проблема финансирања акције „Библиотека НОБ и ПОС“; Михаило Апостолски — Истражување и проучување на разни форми на отпорот во НОБ; Милан Обрадовиќ — Неки проблеми сакупуња, чувања и обрада архивске граѓе из домена обавештајно-безбедносне активности у НОР-у; Јанко Тодоровски — Местото и улогата на Сојузот на здруженијата на борците од Народноослободителната војна во собирањето и обработката на историската документација; Витомир Грбиќ — Активноста Војноисториског института на објављивању архивске граѓе о Народноослободилачком рату; Боривоје Пајовиќ и Милорад Радовиќ — О досадашњем раду на библиографији о рату и револуцији 1941—1945; Архив Хрватске — став Архива Хрватске у погледу чувања и коришћења архивске граѓе из периода НОР-а; Ѓорѓе Момчиловиќ — Неки проблеми архивске граѓе ЦК КПЈ из периода НОБ-а 1941—1945.

Во втората секција беа поднесени овие реферати:

Богдан Лекиќ — Мемоарска граѓа, историска вредност и неке особености; Милован Босиќ — Мемоарска граѓа, среќивање, обрада, коришћење и публикување; Зоран Лакиќ — Мемоари и ратни дневници; д-р Владо Ивановски — Заеднички карактеристики на објавените хроники со тематика од НОБ во Македонија; Радован Паниќ — Мемоарска граѓа НОР-а и Револуције у литератури; Здравко Исијанов — О сакупљању граѓе и писању хроника о затворима и логорима са подручја Војводине и Маѓарске; Коце Солунски — Биографи на истакнати личности од нашето револуционерно минато; Здравко Краишчек — О акции „Библиотека НОВ ПОС“ у Словенији; Велимир Булатовиќ — Место и улога СУБНОР-а у прикупљању и публикувању мемоарске и друге граѓе, и д-р Душан Чолиќ — Лична запажања учесника НОБ-а.

Во третата секција беа поднесени реферативе:

Милан Миладиновиќ — О неким социолошким и војнополитичким категоријам у историографији нашег рата и револуције — тезе за дискусије; Јаким Синадиновски — Некои социолошки аспекти на Револуцијата на југословенските народи и народностите; д-р Александар Христов — Револуционерното преземање на власта за време на НОБ и потребата од нејзиното теоретско осветлување; д-р Војо Кушевски — За поарен педагошки и дидактички приод при обработката на НОБ и Народната револуција во наставата по историја.

Вториот ден попладне советувањето повторно работеше во пленум и при тоа беа ислушани претставници на трите секции, кои дадоа кратки резимеа на поднесените реферати и дискусијата водена за нив во секциите.

Како што се гледа од насловите на поднесените реферати, проблемот за собирање и обработка на историската граѓа од НОБ, за која цел беше свикано и советувањето, речиси од сите аспекти беше претресен, при кое се даваа и конкретни предлози што во иднина треба да се преземе за да не се повторуваат недостатоците за кои главно се зборуваше во рефератите и во дискусијата.

Македонските претставници на ова советување настапија со осум реферати, од кои по три во првата и во третата секција, и со два во втората секција. Како што се гледа, на пленумот не се прочита ниеден реферат од Македонија. На мислење сме дека два реферата од прочитаните осум можеа да се поднесат на пленумот, ако го имаме предвид фактот какви сè реферати беа читани првиот ден на пленумот. Сметаме дека е тоа сериозен недостаток на организациониот одбор на советувањето. Донекаде тој пропуст беше поправен со предлогот на третата секција во завршниот дел од работата на пленумот да се прочита рефератот на д-р Војо Кушевски.

Поднесените реферати главно можат да се поделат во три групи: прва група реферати што го третираа прашањето за собирање, средување и обработка на архивската документација од периодот на НОБ. Во оваа група спаѓаат и рефератите што го третираат прашањето за експонирање, односно музејска обработка на документите со тематика од НОБ и мемоарите на учесниците во НОБ.

Третата група реферати го обработува проблемот за социолошките аспекти на проучувањето на НОБ.

Рефератите читани првиот ден на пленумот главно може да се поделат во горниве три групи.

Посебно внимание секако заслужува дискусијата на советувањето водена на завршната пленарна седница, а исто така и на трите секции одделно. Прашањето за неминовноста од интегрирано проучување на одделни проблеми од НОБ и Народната револуција низ целата дискусија се поставуваше како императивно. Ова посебно се однесуваше до оние прашања што се од општ интерес за пошироката југословенска заедница.

Посебно внимание му беше посветено на прашањето за организирано настапување во испитувањето на документацијата од периодот на НОБ, која во голем дел се наоѓа во странски архиви. Дискусијата покажа дека досегашното искуство на југословенските научни и архивски институции зборува за тоа дека многу неорганизирано и несистематски се настапувало кон испитување на документацијата во странство, а исто така многу средства — токму поради ова — се трошени непотребно.

Прашањето за потребата од концентрирање на информативните средства за локацијата на архивската граѓа од НОБ, како и неопходноста од изработка на водичи низ архивите и нивното концентрирање на едно место, во дискусијата на сите учесници наиде на одобрување и поддршка. Притоа, се укажа на фактот дека во овие услови, кога не може да станува збор за концентрирање на документација во одделни и специјализирани установи уште повеќе се наложува потребата од изработка на овие информативни средства. Во врска со горново прашање, се укажа на потребата од водење потрезвена политика на одделни институции, од отргнување од помислата за комплетирање на повеќе фондови во различни институции во еден град и сл. Ова посебно го истакнуваа дискусантите од Белград и, притоа, укажаа на некои недостатоци во сојузните институции. Повеќемина дискусанти во своите дискусии истапуваа со барање за што повеќе отворање разни доверливи фондови, кои се чуваат во специјализирани установи, како СИП, СУП и др.

Дискусиите околу потребата од натамошно пишување на хроники со тематика од НОБ, како и потребата од пишување на мемори на истакнати личности, организатори и учесници во НОБ, земаа централно место во работата на втората секција на советувањето. Се истакнуваа недостатоците на досега печатените хроники со тематика од НОБ на територијата на Југославија. Покрај Словенија, се истакна дека АП Војводина, за разлика од другите краишта на Југославија, далеку отскокнува во начинот на организација на пишувањето на хроники за места и институции, за личности и друго, како и за постигнатите резултати. Неоспорно, примерот за организирана поставеност, за прибирање материјали и пишување хроники, во СР Словенија и АП Војводина, треба да го следат и другите тери-

торијални единици.¹⁾ Тоа можеби посебно да е корисно за нашата Република, затоа што, како што зборуваат и резултатите, во СР Македонија недоволно е сторено во таа насока.

Посебен проблем за дискусија претставуваше прашањето за методологијата и обработката на мемоарската граѓа, а исто така и за воените дневници, за монографиите на личности и др.

Од дискусијата и од поднесените реферати можеше да се заклучи дека средствата за оваа намена никаде не биле причина за кочење на работата во прибирањето на мемоарската граѓа, туку напротив, како проблем се јавува што многу тешко се извлекуваат сеќавања, за разни настани од периодот на НОБ, од лица — организатори и раководители, а исто така и сега се наоѓаат на раководни должности.

Во дискусијата се истакна дека не треба да се потценува работката на организациите на Сојузот на боречките организации со учителите по селата, наставниците и професорите по историја. Покрај пишувањето хроники, не треба да се запоставува и прашањето за пишување хронологија на настаните од периодот на НОБ на одделно подрачје. Вака поставеното прашање, според нас, е сосем наместо и заслужува посебно внимание. За жал, досега, освен хронологијата од Воено-историскиот институт за НОБ на Југославија, досега во Македонија оваа работа е сосем запоставена.

Посебно се истакна прашањето за собирање мемоарска граѓа не само од периодот на НОБ, туку и за меѓу двете светски војни. Притоа, да не се тргнува од фактот дека мора да се објавува целокупната мемоарска граѓа што се собира. Напротив, карактерот на некој материјал ќе биде таков што не може, поради низа причини, веднаш да се објави. Целта треба да биде во овој период што повеќе да се прибере мемоарска граѓа.

Недоволното внимание обратно за прашањето на детската литература со тематика од НОБ исто така беше подложено на критика и се рече дека, во споредба со другата литература, оваа е сосем запоставена.

Непристапноста на архивата од НДХ, која своевремено беше прибрана во Архивот на ВИИ, беше исто така остро критикувана. Проблемот беше во тоа што привилегиите да ја користат оваа граѓа им припаѓале само на ограничен број луѓе. Во дискусијата остро беше поставено прашањето зошто досега да не се реши овој проблем, кој, како таков, повеќепати е поставуван на разни советувања.

Појавата на едномесечно списание, во кое би се печателе сеќавања и обработувале одделни проблеми од НОБ, исто така имаше повеќе едномисленици во дискусијата. Сметаме дека на ова праша-

---

¹⁾ Организираноста во овие единици се состои во постоење републичка, односно покраинска платена комисија за хроники. Потоа, секое дело за НОБ задолжително поминува низ рецензија од двајца научни работници, а во одделни случаи — и од еден познавач на проблемот за кој се пишува.

ње би требало да поразмислат малку повеќе и републичките фактори во СРМ. Овој проблем кај нас се провлекува веќе неколку години, а до решение никако да се дојде. Често се спомнувани финансиските средства како причина за одлагање на решение на овој проблем. Сметаме дека ако навистина, сакаме да собираме мемоарска граѓа, не само од периодот на НОБ туку и порано, тогаш кај нас нема погоден пат да се собира тоа преку едно вакво списание. Во финансирањето на тоа списание со свои средства би требало да учествува и Институтот за национална историја — Скопје, како најзаинтересирана установа за собирање таков вид материјали. Со тоа далеку повеќе би се активирало и постојното одделение за собирање мемоарска граѓа во Институтот.

Како посебен проблем се постави прашањето за печатење оштојугословенски трудови паралелно за повеќе јазични подрачја на Југославија, со кое не само би се зголемил тиражот, туку, напротив, во голема мера би се зголемило и интересирањето за литературата од НОБ воопшто.

Прашањето за авторството при собирањето на мемоарските материјали заземе посебно место во дискусијата. Се истакна мислење дека треба да се решат што поскоро односите и правото на мемоарската граѓа на оние што ја собираат и од оние од кои таа граѓа се собира. Досегашното искуство покажува дека имало и злоупотреби од страна на собирачите на оваа граѓа и не е исклучено токму ваквиот однос кон организаторите и учесниците во НОБ дестимулативно да дејствува за давање свои сеќавања.

* * *

Поднесените триесет реферати и учеството во дискусијата во пленумот и секциите на повеќе од 50 дискусанти, само по себе зборува какво интересирање покажаа учесниците на советувањето за проблемот што го наметнаа организаторите.

Работата по секции го наложи големиот број пријавени реферати и ограниченото време (само два дена) предвидено за советувањето. Меѓутоа, вака организираната работа имаше и свои негативни страни, што учесниците (референти, дискусанти и гости) можеа да ги следат рефератите и дискусијата само во секцијата во која беа определени. Извештаите во последната попладневна пленарна и завршна седница, што се дадоа од страна на претставниците на одделни секции, повеќе имаа информативен карактер.

Токму затоа сметаме дека по поставените проблеми, актуелноста и по интересирањето што постоеше, наместо едно советување, слободно можеа да се одржат три посебни советувања: едно посветено исклучително за архивската документација од НОБ и Народната револуција; друго советување посветено за пишување хроники и мемоари, и трето — за социолошките аспекти за НОБ. Во овој случај, веруваме, резултатите ќе беа далеку покорисни.

Во поднесените реферати и дискусии се поставија многу прашања. Негативните појави се осудуваа и се истакнуваа постигнатите резултати. Меѓутоа, се поставува прашањето воопшто за резултатите од советувањето? Дали и ова советување ќе помине како и многу други досега? Секако сè уште е рано да се зборува за некои резултати. Охрабрува фактот дека организаторот на советувањето уште првиот ден на пленумот предложи и избра редакција за објавување на сите материјали (реферати и дискусија) во посебна публикација. Доколку се реализира оваа замисла, тоа ќе биде можеби и најголемата полза од советувањето. Ќе остане еден документ што ќе ја одразува состојбата по поставените прашања на територијата на Југославија до времето кога е одржано советувањето. И веројатно само тоа, затоа што ова советување, како и секое друго порано одржано, немаше право да решава и да донесува решенија за одделни проблеми, туку само да согледува проблеми и да препорачува. Колку од таквите полезни предлози ќе прифатат заинтересираните и тие ќе се реализираат, ќе покаже времето.